

Турлова Ю.А., головний науковий співробітник відділу досліджень проблем діяльності прокуратури щодо представництва інтересів громадянина або держави в суді Наукowo-дослідного інституту Національної академії прокуратури України, кандидат юридичних наук

ЩОДО ІДЕНТИФІКУЮЧИХ ОЗНАК ЕКОЛОГІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Дослідження природи екологічно небезпечної поведінки, що полягає в основі виділення окремого виду злочинності, - екологічної злочинності - є одним з найважливіших завдань кримінологічної науки і є теоретико-методологічною підставою розробки ефективного механізму комплексних заходів протидії екологічній злочинності.

Обґрунтовуючи необхідність цілеспрямованого вивчення злочинів, що у своїй сукупності утворюють екологічну злочинність слід акцентувати увагу на змістовому аспекті даного явища. Для цього необхідним є з'ясування принципових питань, що стосуються визначення специфічних кримінологічно-значущих інтегруючих ознак, що дозволяють відрізнити даний вид злочинності від інших.

Визначення злочинності та окремих її видів, у тому числі й екологічної, має «конструюватись» за двома критеріями: об'єктивним, що відображає її властивості - у першу чергу соціально небезпечний характер, та суб'єктивним, що полягає у

протиправному, формально визначеному у законі характері такої поведінкової діяльності.

Саме наявність специфічних ознак об'єктивного характеру якісно відрізняють екологічну злочинність від інших видів злочинності, що має бути відображено у дефініції.

Першою такою ознакою є спрямованість кримінальної активності, проявом якої є заподіяння (або загроза заподіяння) шкоди навколишньому природному середовищу, що знаходить своє вираження у погіршенні життєздатності, якості, цілісності, взаємозв'язків та інших об'єктивних параметрів навколишнього середовища та його окремих екосистем (тваринний та рослинний світ, атмосферне повітря, землі, води, надра і т. ін.) - у межах, в яких вони потрапляють в сферу кримінально-правового регулювання.

Другою специфічною (ідентифікуючою) ознакою екологічної злочинності є її підвищена суспільна небезпечність, що проявляється у створенні реальної загрози біологічним основам існування людства.

Підвищена небезпечність екологічної злочинності зумовлена передусім посиленням антропогенного навантаження на природне середовище, що в умовах глобальної екологічної кризи створює загрозу заподіяння суттєвої, часто не відновлюваної шкоди життєво важливим інтересам людини, суспільства та держави: зменшуються запаси природних ресурсів; забруднюється природне середовище; втрачається природний зв'язок між людиною та природою; загублюються естетичні цінності; екологічна криза загрожує не тільки гідному існуванню людини, але і самому життю; для держави екологічна криза пов'язана із скороченням свободи політичного вибору, яка обумовлена транскордонним характером екологічних проблем; загострення екологічної ситуації в різних регіонах світу стає причиною соціальної та політичної нестабільності, міждержавних протиріч та насильницьких конфліктів [1, с. 635].

Шкода, що заподіюється окремим елементам довкілля унаслідок існування екологічної злочинності, проявляється у небезпечних змінах природного середовища, що ведуть до порушення структури і функціонування природних систем

(ландшафтів). Варто звернути увагу на те, що поняття шкоди є антропоцентричним, оскільки негативні зміни в природі оцінюються щодо умов існування людини.

Ілюструючи цю ознаку, доречним є навести песимістичне висловлювання, що було зроблене Жан-Багістом Ламарком ще у 1809 році: «Можна, мабуть, сказати, що призначення людини ніби полягає в тому, щоб знищити свій рід, попередньо зробивши земну кулю непридатною для проживання».

Третьою ідентифікуючою ознакою екологічної злочинності є її об'єктивна функціональність. Екологічна злочинність за її сутністю є продовженням «нормального» природокористування та однією з форм діяльності, яка в силу своєї результативності була відібрана суспільством в процесі його розвитку і закріплена як можливий зразок поведінки. Вчинення посягань екологічного характеру є одним із способів задоволення потреб людини. Очевидно, що за допомогою вчинення таких злочинів людина здатна забезпечити себе матеріально (що найбільш яскраво проявляється у злочинах, пов'язаних з протиправним заволодінням природними

ресурсами (мисливських, рибних, рослинних, мінеральних), задовольнити вітальні потреби. Відтак, існування та розвиток екологічної злочинності (та іншої девіантної поведінки у цій сфері) означає її об'єктивну функціональність, адже в іншому випадку вона була б елімінована в процесі еволюції суспільства.

Четвертою ідентифікуючою ознакою екологічної злочинності є її соціально-конструктивний характер. Як справедливо зазначає Я. Гілінський, злочин і злочинність - поняття релятивні (відносні), конвенціональні («договірні»: як «домовляється» законодавці), вони суть - соціальні конструкти, які лише частково відображають соціальні реалії [2].

Усвідомлення того, що значна частина звичних суспільних явищ є не чим іншим як конструкціями, більш-менш штучними, «побудованими» суспільством, склалося в соціальних науках лише в другій половині ХХ ст. У сучасній кримінології визнання злочинності соціальної конструкцією відбулося порівняно пізно, хоча сьогодні розділяється багатьма зарубіжними кримінологами. Найбільш яскраво історично-

мінливий характер проявляється саме на прикладі екологічної злочинності. Те, що раніше було звичним (наприклад, усталені народні звичаї порубок у державному лісі, самовільне полювання, рибна ловля, вивіз побутових і промислових відходів до найближчого лісу чи поля, злив неочищених стоків у річку), вважається унаслідок криміналізації екологічним злочином. Таким чином, криміналізація є одним зі способів конструювання соціальної реальності.

Водночас, соціальне конструювання екологічної злочинності ґрунтується на об'єктивних реаліях. Так, реальністю є те, що деякі види людської життєдіяльності (зокрема, браконьєрство) завдають тваринному та рослинному світу значної шкоди, певні види економічної діяльності настільки негативно впливають на довкілля, що це призводить до стрімкого зростання захворюваності та смертності населення. Такі реалії негативно сприймаються і оцінюються спочатку окремими людьми, а потім - й усім суспільством.

Проведене автором дослідження поняття екологічної злочинності та її специфічних (ідентифікуючих) ознак дає можливість сформулювати дефініцію. Усвідомлюючи неповноту та не претендуючи на вичерпність запропонованої дефініції, на думку автора, екологічну злочинність можна визначити як соціальне явище, що має небезпечний для суспільства, об'єктивно-функціональний, соціально-конструктивний характер, та проявляє себе в поведінці, яка заборонена кримінальним законодавством, та посягає на навколишнє природне середовище чи його окремі об'єкти, створюючи небезпеку біологічним основам існування людства.

Список використаних джерел

1. Профілактика злочинів: Підручник / О.М. Джужа, В.В. Василевич, О.Ф. Гіда та ін.; За заг.ред. докт. юрид. наук, проф. О.М. Джужи.-К.: Атіка, 2011.-720 с.

2. Гилинский Я. Что делают с преступностью? // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://deviantology.spb.ru/etc/publications/Gilinsky-Chto_delat_s_prestupnostyu.pdf